

Geachte Dames en Heren in al uw titels en hoedanigheden,
Geachte genodigden,

Op 8 mei herdenken we in België de Dag van de Overwinning voor de democratie en de door nazi-Duitsland gepleegde genocide. Een jaarlijkse gebeurtenis hier in de nabijheid van het symbolische monument dat de gedeporteerde Antwerpse joodse burgers herdenkt. Enkele dagen geleden - op 1 mei van dit jaar - werd ook Jom Hasjoa in Israël herdacht. Alle jaren zien we via de nieuwsbeelden hoe een gehele samenleving voor twee minuten letterlijk stil staat om zijn doden te herdenken. Internationaal herdenken we de Shoah op 27 januari, de datum waarop het concentratie- en vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau in 1945 werd bevrijd. De komende herdenking zal dan ook massaal in het teken staan van de 75ste verjaring van deze bevrijdingsdag. Op onze eigen lieu de mémoire van Kazerne Dossin staan we rond 4 september stil bij de verschrikkelijke betekenis die deze plaats heeft in ons eigen verleden. Verschillende symbolische data op verschillende plaatsen, maar allemaal zijn het ingetogen plechtigheden met een intense oproep om dit verleden niet te laten verdwijnen, de slachtoffers opnieuw een naam en gelaat te geven en bovenal er alles aan te doen dat ooit zich zo iets weer zou herhalen.

Herdenken en herinneren is vandaag inherent aanwezig in onze samenleving, maar dat is niet altijd zo geweest. De onmiddellijke periode na de Shoah werd gekenmerkt door decennia van stilzwijgen en kreeg het leed nauwelijks aandacht of erkenning. Herdenken en herinneren bleek iets privé of iets exclusief voor de slachtoffergemeenschap zelf. Het brede publiek wilde na die gruwelijke oorlog vooruit, de toekomst tegemoet, maar negeerde de verregerende maatschappelijke gevolgen die het geweld met zich had meegebracht. Het zou tot de jaren '90 duren vooraleer er een breder besef kwam door middel van films, series zoals *Holocaust*, documentaires, getuigenissen en hier bij ons het baanbrekende werk van *het Joods Museum van Deportatie en Verzet, opgericht door ridder Natan Ramet*. Eveneens werd onze herinneringspraktijk mede vooruit gestuwd door een opkomend extreem rechts-ideologisch gedachtegoed. Oude spookbeelden uit het verleden doemden weer op.

Ook vandaag horen we opnieuw taalgebruik dat Victor Klemperer heeft beschreven als *Lingua Tertii Imperii*. Woorden zoals 'Lügenpresse', 'Avondland' en 'Boreaal' worden wederom nieuw leven ingeblazen. Een gekende retoriek krijgt weer aanwas, radicaal identitaire bewegingen mobiliseren zich. Taal blijkt vaak de voorbode van het gedrag, de gebeurtenis te zijn. We leven dan ook in wat Zygmunt Bauman benoemde als vloeibare tijden. De vele veranderingen voltrekken zich sneller dan het menselijk aanpassingsvermogen. Dat zorgt voor maatschappelijke onzekerheid, ontwrichting en zelfs vloeibare angst die viraal gaat en als instrument wordt ingezet voor andere belangen. Bauman riep dan ook op om ernstig na te denken over onze omgang met deze angst, de hoop die we noodzaken en de creatie van een maatschappelijke ruimte waarbinnen we dit samen moeten doen. M.a.w. hoe gaan wij om met ons verleden, ons erfgoed in deze vloeibare tijden? Waartoe dient herdenken en herinneren?

In mijn ogen is herdenken en herinneren een transitionele en relationele praktijk. Enerzijds wil je erdoor iets overstijgen, iets positiefs uithalen, een maatschappelijk leerproces stimuleren. Anderzijds is het iets dat alleen maar gezamenlijk een betekenis kan worden gegeven. Centraal daarbij is de herverbinding tussen het verleden en het heden, tussen

commemoratie en educatie, tussen ratio en emotie, tussen ik en de andere. Hiermee overstijgen we de vaak virtuele scheiding tussen het object (in deze de Shoah) en het subject (de slachtoffers). *Waarlijk de Shoah erkennen is stellen dat er geen 6 miljoen joden werden vermoord, maar wel dat er 6 miljoen maal 1 mens is gedood.* Elk met zijn eigen verhaal, eigen geschiedenis, eigen emotie, eigen identiteit. Geen aantallen of statistiek staan centraal, m.a.w. een denken en representeren dat net mede geleid heeft tot een identiteitsloze massa en tot de verschrikkingen, maar wel het gelaat van elk individu. Een ethiek welke werd uitgewerkt door Emmanuel Levinas. Een man geboren in 1906 in Litouwen, wiens denken gevormd en getekend werd door zowel de Shoah als de joodse traditie. Centraal voor Levinas staat de andere, de behoeftige, de noodlijdende zoals wezen, weduwen, vluchtelingen en vreemdelingen. De kwetsbaren die op zoek zijn naar een houvast. Niet ik, maar wel die andere staat centraal en de ervaring van het gelaat van de andere. Levinas roept hiermee op om het relationele, de verbinding zelf als iets fundamenteels menselijks te beschouwen. Ethisch handelen staat dan ook in relatie met die andere, de kleine goedheid die vaak overal maar onopmerkzaam aanwezig is en nooit uitdooft. Immers, nog voor dat ik helemaal ik kan zijn, doet die andere met zijn gelaat al een appèl op mij. 'Kijk mij aan en dood mij niet.' De andere is er voor het IK en doet een appèl op mij. Het duidt op de fundamentele verbondenheid als mens met elkaar. Het is een ethisch denken en handelen dat zijn volle betekenis krijgt wanneer je voor *de gigantische portrettenwand* staat in *Kazerne Dossin*. 'Kijk mij aan en dood mij niet.' Het roept de plicht op om te handelen, om mensen aan te zetten te herinneren, te herdenken, tot actie te inspireren.

Het is vanuit dit Leviniaanse denken dat ook Kazerne Dossin wil bijdragen tot het herwinnen van ruimte voor dialoog op de praktijk van de angst. Het herwinnen van ruimte voor emotie, voor medemenselijkheid. Het herwinnen van ruimte voor handelingen en acties die het verschil uitmaken in zijn hoeveelheid en totaliteit. In deze tijden van sociale polarisatie, toenemend antisemitisme, islamofobie, religieus of ideologisch extremisme is het cruciaal om een ruimte te installeren tot reflectie, emotie en het beter begrijpen van deze processen welke geleid hebben tot slachtoffers, daders en omstanders. Het commemoratieve en het educatieve zijn hierbij de twee kanten van de dezelfde medaille. Het ene draagt bij tot het andere. Het is pas door het pogen mede te voelen, dat je kan begrijpen en door het trachten te begrijpen dat je geraakt wordt als medemens. Deze ruimte voor een emotionele EN rationale omgang met het verleden is niet geborgen en is zelfs in bepaalde regio's aan het krimpen. Onbegrip zoals nog recentelijk in Aalst moet vervangen worden door een wederkerig proces van luisteren. Het is voor mij onbegrijpelijk dat naast de context van carnaval, de context van de Shoah uit het oog wordt verloren. Maar zoals ik al stelde gaat het commemoratieve en educatieve hand in hand. Begrip komt meestal pas na het weten. Weten hoe destijds entertainment het antisemitisme viraal verspreidde is cruciaal om dergelijke processen van stereotypering vandaag te herkennen en te erkennen. Uit onze eigen publiekservaringen blijkt er heel veel nood te zijn aan basale historische kennis om de complexe gebeurtenissen in het heden een betekenis te kunnen geven. In dit licht is het dan ook positief te noemen dat verschillende overheden inzetten op aspecten zoals herinneringseducatie en burgerschapsvaardigheden, maar dit staat voor mij helaas nog maar in zijn kinderschoenen en is er maar behoorlijk laat gekomen. Ik kan alleen maar de intense hoop uitten dat de huidige ingeslagen weg van een beginnende *herinneringscultuur*, hier in Antwerpen, Mechelen, Brussel en zovele andere plaatsen een voorbode is van nog

veel meer daadkracht. Van ook een brede en politieke wil om verder te investeren in deze maatschappelijke vertaalslag. Van ook het inzicht dat je zulke werven en netwerken best opzet in vreedstijd om later te laten renderen wanneer het conflict dreigende is. Twee zaken staan daarbij central, de relatie met de andere en de noodzakelijke ruimte om tot dialoog te kunnen komen. Daar gaan wij dagelijks voor in Kazerne Dossin, daar gaan we dagelijks voor als mens: het herwinnen van ruimte voor herinnering, emotie en medemenselijkheid. Niet meer, maar ook niet minder!

Christophe Busch

Algemeen directeur Kazerne Dossin

7/5/2019